

Cetatea Neamțului

Foto Chevallier

C E T A T E A N E A M Ț U L U I

« Deasupra Condrenilor, pe vârful unui deal înalt și plin de tihărăi se află vestita Cetate a Neamțului, îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulgere, locuită vara de vitele fugărite de strechie și străjuită de ceucele și vindireii care au găsit-o bună de făcut cuiburi întrânsa ».

I. Creangă: *Amintiri din copilărie*.

În apropierea târgului cu același nume, sus pe un povârniș de munte, călătorul zărește de departe, ruinile unor ziduri încă impunătoare. E bătrâna mărturie a începutului vieții noastre de stat, nebiruita cetate a Neamțului, care — acățată într'o aspră sprânceană de stâncă — a stat atâtea veacuri în slujba țării cu negrăită vrednicie, ca un cui de vulturi.

Câți dintre noi, trecând pe la picioarele acestei vestite cetăți, nu ne-am simțit cutremurați de un sfânt fior, care, mânându-ne cu gânduri de evlavie spre vremurile mari de odinioară, ne-a mai abătut o clipă din calea grijilor obișnuite?

Vitregia împrejurărilor cu care a avut de luptat neamul nostru în decursul veacurilor nu ne-a în-

găduit — ca altor neamuri — să păstrăm decât prea puține din urmele vredniciei străbune. Între acestea, Cetatea Neamțului e fără îndoială printre cele mai de seamă. În fața bătrânelor ziduri, sfântă icoană a trecutului românesc, sfâșiată de vreme și de oamenii răi, simți că trăești, un moment, câteva din paginile de grea încercare, dar și de mândrie ale neamului nostru. Simți cum ți se înfiripează în minte atâtea grele întâmplări, care au frământat țara cu sute de ani în urmă, când de atâtea ori ființa unui întreg popor se găsea la răspântia dintre viață și moarte.

Câte taine ale trecutului nostru nu vor fi îngropate sub aceste sfinte ruini, câtă trudă și grijă românească nu va fi ascunzând mormântul de

lespezi și moluz sub care stă acoperit un trecut ce ne e dator încă cu multe lămuriri? Popasul, pe care l-ar fi făcut Ștefan cel Mare sub aceste ziduri după bătălia dela Răsboeni; marile lucrări de îmbunătățire ce le-au săvârșit aici Petru Rareș și Vasile Lupu; sfârșitul tragic al Domniței Ruxanda; asaltul cetății de către armatele lui Sobieschi, însăși întemeierea cetății și încă atâtea alte fapte, despre care ne amintesc doar legendele — veștede frunze de toamnă — povestesc în slabe culori despre o viață ce clocoțea odinioară atât de viu în jurul acestor ziduri.

Insemnătatea Cetății Neamțului merită ostenela să fie cercetată mai de aproape și cele 2—3 ceasuri, pe care le cere vizitarea ei — abătându-te din drumul mare — sunt cu prisos răsplătite de emoția sfântă care-ți rămâne multă vreme în suflet.

Totuș, prea puțini din mulțimea drumeților cari trec pe la poalele ei, mai găsesc vreme pentru o mai de aproape cercetare a acestor vrednice de cinste ruini. Și-i o pagubă mare această neatenție, pentru că în seceta de simțiri frumoase și de îndemnuri înalte ale vremii de acum, cercetarea locurilor de glorie străbună, poate fi un puternic izvor de renaștere morală și de ridicare sufletească. Dar când — mai ales — aceste izvoare de virtute ne stau la îndemână, e de neînțeles să nu ne folosim de ele așa cum s'ar conveni, cel puțin pentru educarea tineretului.

Al. Russo făcând o asemănare între frumusețile naturii și bogăția izvoarelor istorice, pe care le cuprinde pământul multor țări din apus, cunoscute de Români mai bine decât cele dela ei de-acasă, ne dă o minunată pagină de simțire românească. «Amintirile istorice, legendele castelelor, care sunt farmecul călătoriilor în Elveția, de pildă, unde sunt?» ne spune el. «Nu lipsesc nici acestea la noi: sapă urmele răspândite ici colo, și o să ai a scutura pulberea de pe vreo cetate romană; o să găsești săgeata unui arc dacic ori frântura unei săbii a lui Traian, un turn, un pod, câteva lespezi cu vechile lor inscripții latine, singurele anale pe care ni le-au lăsat vremurile de odinioară; amintiri mari și simple ca și natura care le înconjoară, tăcute, cu gândirea gravă, singuratece și împrăștiată în furtuna tulburărilor care au frământat biata noastră patrie. Vei găsi locuri sfințite de oasele străbunilor, ori de vitejiile lor. Fă-ți un drum din gândurile tale, ori aruncă în trecere o privire de admirație înlăcrămată spre Neamț, lasă altă lacrimă în locul acela cu nume poetic, care se cheamă Valea Albă, pe unde rătăcesc umbrele războinicilor lui Ștefan»¹⁾.

Din vechea cetate — așa cum era pe vremea lui Ștefan cel Mare — n'a mai rămas decât zidul dinlăuntru, fără îndoială zidul cel vechiu, formând

o incintă patrungiulară cu o lungime de 46 și cu o lățime de 40 metri, de unde se vede că Neamțul era mai mare decât celelalte cetăți din Moldova. Grosimea zidului, la Neamț, era între 3 metri și 3 și jumătate, astfel că numai Cetatea-Albă și Hotinul o întreceau în tărie¹⁾.

La fiecare din cele patru colțuri, zidurile erau apărate de puternice turnuri cu mai multe etaje de focuri și cu numeroase crenele, care se înșirau și pe latura superioară a zidului, de jur împrejur. Urmele treptelor, pe care se urcau apărătorii în turnuri, se observă și astăzi.

În partea de Nord mai stau încă în picioare trei stâlpi uriași, zidiți din blocuri mari de piatră. Aici se afla podul peste șanț, legendarul pod de piele de bivoli, care se lăsa sau se ridica după voie în fața porții celei mari. De aici printr'o ușă monumentală, tăiată în zidul cetății, se intra într'un turn larg, de unde altă ușă se deschidea în curtea interioară.

În zidul turnului, spre Sud, o scară din care se mai văd urme, ducea la încăperile de sus și de acolo, deasupra, pe creastă.

Un al doilea turn e în colțul de Nord-Vest; două uși duc și aici la etajul întâi și al doilea. În peretele din spre Vest se văd urmele unei scări turnante, de o construcție mai nouă²⁾.

În colțurile de Sud-Vest și Sud-Est au fost două turnuri, astăzi complet dărâmate. Insuși zidul care le unea a dispărut complet, piatra din el fiind luată de un oarecare Belibou și de alți cetățeni din Neamț pentru diferite construcții. De abia la 1896 s'a pus capăt profanării.

Atât în zidul din spre Răsărit, cât și în cel de Nord, se mai află câte o deschizătură, care se vede că formau două ieșiri secundare.

Înlăuntru, spre Apus, se zice că erau magazinele și locuințele plășilor și ale oamenilor de serviciu; în mijloc se afla o fântână, apa fiind adusă prin un canal, de sus, din munte; în spre Răsărit se găseau biserica, apoi casele domnești și locuințele înalților demnitari.

Din al doilea rând de ziduri, care vor fi avut bastioane ca la Suceava, în fiecare colț, n'a mai rămas decât temelia.

Materialul de construcție al zidurilor se compune din piatră de râu — lespezi —, dintr'o gresie verzie care se găsește din belșug în dealurile vecine și pe alocuri se vede și cărămida. Tencuiala făcută din var și nisip mare, a fost așa de bine încheată că și astăzi e tot atât de tare ca și piatra. În unele locuri se observă în ziduri și urmele unor grinzi de stejar.

Numai colțurile zidurilor și intrările sunt făcute

¹⁾ General Radu Rosetti: *Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ștefan cel Mare*, pag. 11.

²⁾ Carol A. Romstorfer: *Schloss Neamțu*, pag. 22.

¹⁾ *Piatra Teiului*.

din blocuri mari de piatră cioplită, material care a trebuit să fie adus dela o depărtare mai mare.

Zidul, în afară, era întărit prin 15 contraforturi puternice, dintre care, două spre Nord, sunt mai groase decât celelalte.

Drumul de odinioară se pare că venea din spre Nord-Est, din direcția Oglinșilor, fiind făcut în formă de viaduct, pe puternici stâlpi de piatră, din cari au mai rămas încă un număr de patru, având o lățime de cinci, o grosime de trei și o înălțime de șapte, până la nouă metri¹⁾. Materialul din ceilalți stâlpi a fost cărat de oamenii din vecinătate.

Vechiul șanț, care trebuie să fi fost foarte adânc, înconjoară și astăzi cetatea în partea din spre munte; spre Miază-zi nu se mai vede nimic, deoarece dealul este năruit de ape.

În jurul Cetății Neamțului se păstrează din bătrâni o mulțime de legende și povești.

Astfel se spune că până nu demult, în urmă, se mai vedeau gurile hrubelor și beciurilor din cetate, unde s'ar fi aflând ascunse mari averi. Una din aceste hrube ar fi comunicat cu canalul prin care se ducea apă la fântâna din cetate și că servea ca loc ascuns de legătură și comunicare pentru cei din cetate cu un anumit loc, mai îndepărtat, din afară²⁾. De altfel, faima comorilor ascunse în cetate i-a făcut pe mulți să cheltuiască mari sume de bani cu căutarea lor, ba sunt și astăzi persoane, care ar da mult să capete voie de a săpa și de a-și reține măcar jumătate din ce s'ar găsi.

În legătură cu avuțiile fantastice pe care poporul le crede ascunse în tainele Cetății Neamțului, un bătrân din Târg mi-a povestit următoarea întâmplare, despre care auzise și el dela alții.

Un om necăjit din Condreni, un sătșor chiar sub cetate, din câte galițe a avut, rămăsese numai cu un rățoiu frumos, la care ținea ca la un lucru mare. Intr'o zi bagă el de seamă că rățoiul naibei n'a mai venit acasă și se apucă să-l caute. Cercetează prin vecini, se ia în lungul pârauului Neamț, scotocește prin pârauul Cetății; nu-l găsește nicăeri.

După vreo 4—5 zile, numai iacă sosește rățoiul, plin de glod și jumulit ca vai de el. A doua zi omul se pune la pândă să vadă pe unde-i hoinărește gadina și, nu mică-i fu mirarea, când văzu rățoiul intrând într'o scobitură adâncă, făcută în pământ, sub cetate. Era aci gura unei hrube nesfârșite.

Cum îi vine rățoiul acasă, de frică să nu-l prăpădească, îi și face gâtul roș. Când cenătuia omul pasărea după obișnuita rânduială gospodărească, ce să găsească în gușa ei? Un coșcogeamite napoleon. Se vede că zărind rățoiul în plimbările

lui prin hrubă, aurul strălucind, l-a înhăpat repede, cu lăcomia cunoscută a acestui neam de pasări.

Întâmplarea aceasta l-a îndemnat pe bietul om să scormonească și el pe urmele rățoiului și se apucă de săpat, în puterea nopții. Când era aproape să ajungă de gârliciu, i se arată din întunericul hrubei o vedenie înfricoșată, care l-a lecuit pentru totdeauna de comori. S'a mângâiat și el gândind la vorba bătrânească, «sărac și curat».

Muntele Țifu, pe poalele căruia este așezată cetatea, are o înălțime de aproape 600 metri și de pe vârful numit «La Scaune» se poate vedea de jur împrejurul Cetății până la foarte mari depărtări. De sigur că la «Scaune» va fi fost și un punct de strajă și de observație, care comunica cu Cetatea. Locul numit «Bașca» de pe vârful muntelui ne spune despre un adăpost de piatră pentru străjerii de serviciu.

Nu avem încă isvoare sigure după care să se poată cunoaște împrejurările în care a fost întemeiată cetatea; astfel, nu e de mirat că păreri învâțaților noștri se deosebesc în această privință.

Iată ce ne spune cronicarul Miron Costin, cu privire la începuturile Cetății Neamțului: «Din cetățile dacice cunoaștem Belgradul sau Cetatea Albă în Dacia inferioară. Mai sunt cetățile Hotinul, Neamțul, Suceava... dar muza mea tace despre începutul lor. A ei să fie vina, sau a neștiinței autorilor predecesori? Oricum să fie, e sigur că fondatorii lor au fost sau Dacii sau Romanii, una din două; și apoi Domnii Moldoveni au mai adaos un al doilea rând de ziduri și turnuri — precum se vede și astăzi»¹⁾.

Profesorul N. Iorga susține că Mânăstirea ca și Cetatea și-au luat numele dela pârauul Neamțului, de unde reiese că înainte de ridicarea cetății ar fi fost prin partea locului așezări săsești, dela care și-a luat numele pârauul²⁾.

Profesorul A. Lapedatu e de părere că trebuie să căutăm pe ținutul acestei Cetăți, printre primii voievozi ai țării Moldovei³⁾.

A. D. Xenopol socoate că Cetatea a fost întemeiată de cavalerii teutoni și că târgul, județul și pârauul și-au luat numele dela Cetate.

Xenopol întărește această afirmare citând un document dela regele ungar Andrei al II-lea (1205—1235), din care se vede că după ce regele le-a înapoiat Țara Bârsei, le mai adaugă și «o bucată de loc peste munți, în Cumania, unde numiții frați ridicară o cetate foarte tare». Și mai departe, istoricul român arătând că depărtarea dintre Țara Bârsei și Cetatea Neamțului nu poate fi un motiv de a nu admite că au putut ajunge cavalerii teutoni prin aceste locuri, adaugă: «Să

¹⁾ *Letopisețe*, Tom. III, Cronica Moldo-Polonă, pag. 495.

²⁾ N. Iorga: *Mânăstirea Neamțului*, pag. 7.

³⁾ A. Lapedatu, în: *Notița Istorică*, din fruntea lucrării: *Cetatea Sucevei*, de C. A. Romstorfer.

¹⁾ Carol A. Romstorfer: *Schloss Neamțu*, pag. 21.

²⁾ Ș. T. Kirileanu: *Ștefan cel Mare și Sfânt*, pag. 194.

nu uităm însă că Germanii erau colonizați și în Bistrița și Rodna, chiar în fața Cetății Neamțului, în Transilvania, și că deci este mai mult decât sigur că acea întăritură fusese făcută de cavaleri în interes comun pentru a apăra pasul Tulgheșului, cel mai îndemânat de trecut pentru barbarii din câmpie, către așezările din țara de peste munți »¹⁾).

Înainte însă de a trece mai departe pentru lămurirea ce voiu încerca-o asupra problemei începuturilor acestei cetăți, socot de folos a mă opri asupra afirmării lui Miron Costin, că trebuie să căutăm originea cetății tocmai în timpul Dacilor sau al Romanilor.

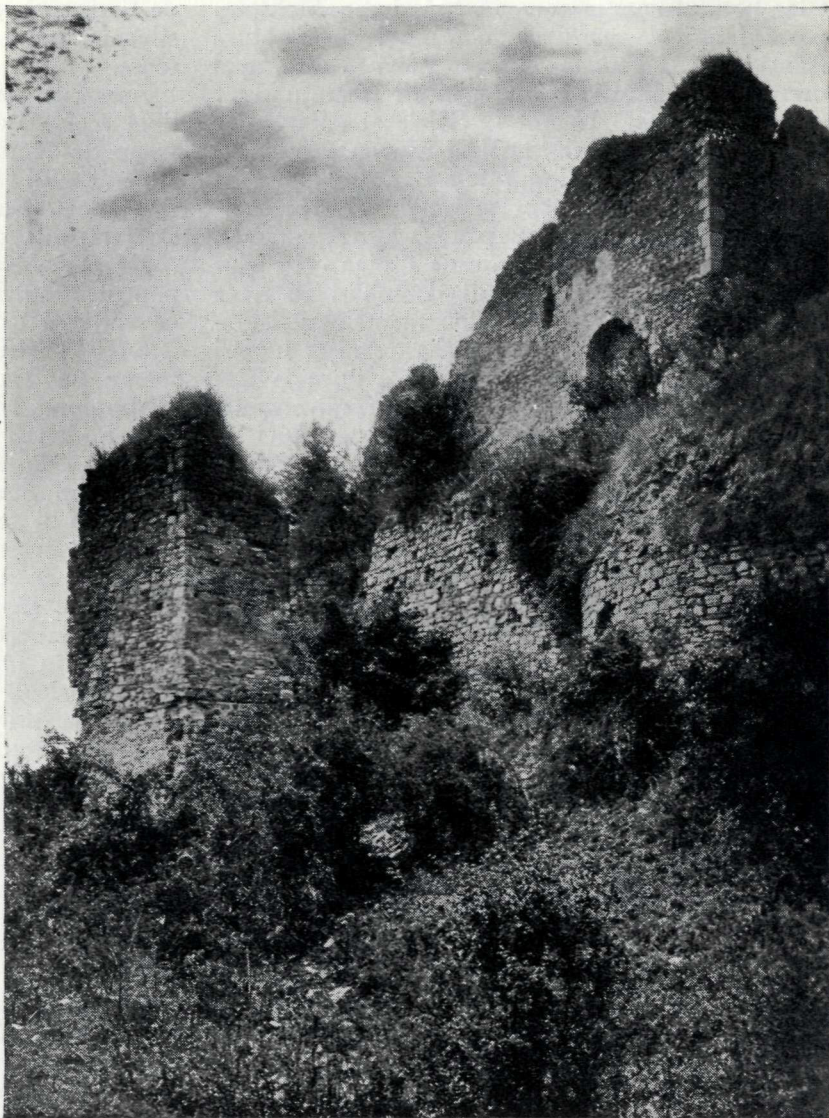
În primul loc trebuie reținut faptul că Neamțul vine așezat pe linia unui străvechiu drum de legătură între Ardealul de Nord și Valea Siretului. Acest drum încă bun de căruță cu vreo 80 de ani în urmă, iar de atunci înapoi, de când s'a deschis drumul pe Bistrița, către Piatra, rămas numai potecă de picior — se numește totuși din moși strămoși, *Calea Mare*. Dela Neamț trece în valea Cracăului, de unde dă dincolo de munte în valea pârauului Hangu, un afluent al Bistriței, spre a se ridica apoi în sus pe Bistricioara, până străbate în Ardeal, prin Prisăcani, cale de cel mult 50 km delata Cetate.

Drumul acesta făcea — prin Prisăcani-Tulgheș — legătura între Transilvania și văile Moldovei, încă înainte de Hristos, la fel cu cel ce urma valea Troțușului²⁾).

Romanii, după ce au cucerit Dacia, n'au întârziat să-i apere granițele din spre răsărit, întărind trecătorile prin care s'ar fi putut strecura barbarii. V. Pârvan vorbind despre drumul Troțușului spune următoarele: « Firește, Romanii, când au cucerit Dacia, au orânduit și întărit numaidecât acest drum, ridicând cetăți de pază atât la Bărboși cât și la Oituz și făcând întăritură mare de pă-

mânt la Poiana și val cu șanț de apărare delata Adjud și până la Foltești, iar de acolo peste Prut, până spre Cetatea-Albă și Tighina »¹⁾).

E foarte firesc ca Romanii să fi făcut asemenea lucrări și pentru paza drumurilor din spre Nord,

De sub ziduri

Foto Chevallier

cum era drumul Neamțului și drumul Sucevei. Sunt știri, astfel, că împăratul Comod (180—192 d. Hr.) a făcut un val de apărare în nordul Daciei spre a o apăra de presiunea Goților²⁾).

În adevăr, presupunerea că și Calea Mare va fi fost întărită ca și Valea Troțușului, capătă

¹⁾ A. D. Xenopol: *Istoria Românilor*, volumul II, pag. 219.

²⁾ V. Pârvan: *Getica*, pag. 110. Aici se vorbește de pasul Bicaz; cine cunoaște însă locul, își dă seama că și astăzi chiar, spre a intra mai ușor în Valea Mureșului, din Bicazul Ardelean trebuie să ieși drumul tot spre Tulgheș, prin Valea Jidanului.

¹⁾ V. Pârvan: *Inceputul vieții romane la Gurile Dunării*, pag. 49.

²⁾ C. C. Giurescu: *Cursul de istoria Românilor*, ținut în 1930—31, pag. 254 și 369.

puternic temeiul în chiar vechea toponimie a regiunii.

Dintr'un document din 14 Septembrie 1427, prin care Alexandru cel Bun dăruiește Mănăstirii Neamțului două sate la gura Neamțului, în hotarnica satului Timișești se spun următoarele: « Iar hotarul acestor sate, începând din Moldova, peste luncă, la gura șanțului, apoi pe săpătura (șanț) până la Troian, de acolo până în Pisc, apoi drept peste câmp la cornul pădurii Neamțului... și de acolo peste Neamț la Salcie și dela Salcie peste câmp, la Movilă, apoi la Movila Găunoasă, apoi de acolo la un pociumb de stejar, apoi la marginea pădurii Dvorinești, apoi la Movila care-i la Moldova, apoi la Moldova în sus până la gura șanțului »¹⁾.

Un adânc val de pământ, un « Troian » și « Movilă » tocmai de-a-curmezișul drumului ce trece spre Neamț, sunt — în lipsa documentelor scrise — cele mai bune dovezi că e vorba de niște lucrări militare menite să apere drumul ce duce la Cetate și de acolo, mai departe, spre Transilvania. Cetatea însăși va fi făcut parte din aceste lucrări, sau va fi fost poate și ea una din numeroasele « Dave » împrăștiate pe întreg pământul românesc.

De altfel, poziția topografică a Cetății este cea clasică a cetăților geto-dace, din care se găsec multe în județul Neamț: Horodiștea, Cetățuia de pe Cracău, cea din Dobreni, Vălenii și Bâta Doamnei, așezate toate pe câte un înalt bot de deal.

Astfel deci și Cetatea Neamțului se va fi întemeiat, cum afirmă cronicarul, pe locul unei străvechi cetăți, păstrându-și același rol de ocrotitoare a unei căi comerciale și politice, vreme de aproape două mii de ani.

Cercetările au dovedit că atât orașele — « Davele » — cât și cetățile strămoșilor noștri, cari locuiau în Moldova, înainte de Hristos, erau întărite « cu valuri, cu șanțuri de pământ și cu palisade de lemn »²⁾. « Iar cetățile erau așezate numai pe înălțimi, însă nu izolate, ci în apropierea câmpiilor și platourilor roditoare, de multe ori pe un simplu deal sau dâmb, întărite cu valuri de pământ, câte odată cu ziduri de pietre mari, așezate una peste alta, fără legătură de var »³⁾.

Dacă în adevăr și Cetatea Neamțului va fi fost zidită mai în urmă pe locul unei « cetăți » străvechi, rămâne să o dovedească deplin săpăturile care cred că nu vor întârzia.

¹⁾ M. Costăchescu: *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, volumul I, pag. 190.

Despre « Movila Găunoasă » și despre o « Cetățue » se pomeneste și în o hotarnică a moșiei Rătești, pe apa Topliței. Documentul acesta din 1782 pune aceste localități tot acolo unde le așează și documentul din 1427. *Uricariu*, Tomul XXI, pag. 369.

²⁾ V. Pârvan: *Getica*, pag. 133.

General R. Rosetti: *ibidem*, pag. 9.

³⁾ V. Pârvan: *Getica*, pag. 294.

Prin veacul al XII și al XIII, înainte deci de descălicatul Moldovei, se întâmplă un fapt, care a avut o puternică înrâurire asupra organizării acestei țări, la începutul ei. Acest fapt, de care e strâns legată și viața Cetății Neamțului, este așezarea în nordul Țării a unor numeroase colonii de Sași, cari s'au strecurat aici, venind din Transilvania, unde întemeiaseră multe târguri înflori-toare.

Așezările săsești apar, în Moldova, tocmai pe linia vechilor drumuri de legătură dintre Transilvania de Nord și Moldova: pe drumul Sucevei și pe drumul Neamțului, având ca punct de sprijin, în Ardeal, Bistrița și Rodna, cunoscute târguri săsești prin bogăția și puterea lor.

Despre însemnătatea acestor două drumuri pentru legăturile dintre țara noastră și Ardeal iată ce vorbește unul dintre cei mai de frunte dintre istoricii noștri: « Spre târgul Bistrița se putea merge pe 2 cai. Una ducea din Suceava spre Câmpulung, Moldovița și trecea prin pasul Suhard spre Rodna și de aci la Bistrița. Vama de graniță se plătea la Mănăstirea Sucevița. Cealaltă cale ducea din Suceava la Baia, de aci la Neamț și de aci prin pasul Tulgheș la Bistrița »¹⁾.

Este adevărat că singura cale spre Ardeal mai bună și pentru căruță era Valea Troțușului, dar nu trebuie să scăpăm din vedere că în vechime transporturile de mărfuri, oricât de importante, se făceau — în munți — și cu caravane de cai, legați unul de altul. Pe cai se puteau transporta orice fel de mărfuri. Cu toate acestea, pe *Calea Mare*, adică pe drumul Neamț-Tulgheș, a trecut în Transilvania, ca pe drumul cel mai direct, armata lui Matei Corvin, după înfrângerea suferită la Baia, dovadă că acest drum era accesibil și cu căruțele.

Coloniile săsești din regiunea Neamțului au venit deci din Transilvania pe drumul acesta, pe care au căutat — firește — să-l întărească spre a-și apăra așezările și spre a-și asigura comerțul.

În chipul acesta iau naștere în Moldova târgurile săsești: Câmpulungul, Siretul, Baia și, ceva mai jos, Neamțul.

Pârâul Săscuța și Dealul Sasului din apropierea Târgului Neamț ne vorbesc în chip neîndoelnic despre vechea colonie germană de aci, care a avut în târg biserică și berărie, după obiceiul lor din moși strămoși. Astăzi chiar un loc în târg mai poartă numele străvechiu de « Berărie ».

Pentru limpezirea începutului Cetății Neamțului în legătură cu colonizările săsești din această regiune e de folos — cred — o scurtă parenteză.

Când vin Ungurii și ocupă Transilvania, în Moldova trăia o deasă populație românească, în care se contopise și elementul slav din spre câmpie »²⁾.

¹⁾ I. Ursu: *Ștefan cel Mare*, pag. 374.

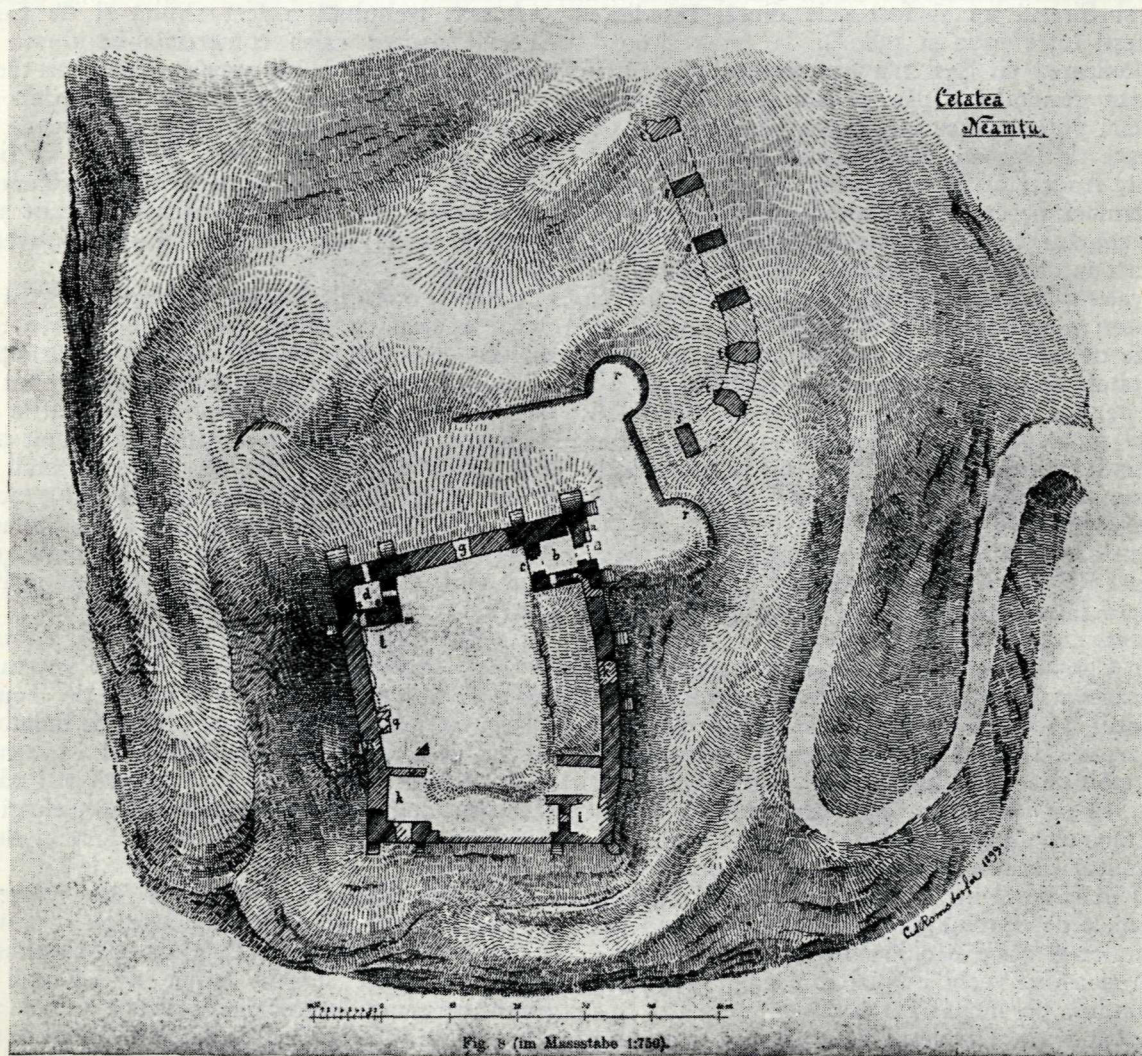
²⁾ A. D. Xenopol, vol. II, pag. 202.

Altminterea nu s'ar înțelege cum numai în un interval de vreo 60 de ani dela descălicare, găsim Moldova plină de sate până la Nistru, în spre « ținuturile tătarăști ». Ca să fi venit atâta lume din Ardeal într'un răstimp așa de scurt, însemna o adevărată pustiire a acestui ținut, ceea ce n'ar fi îngăduit regii Unguri ¹⁾.

stăpânirea și dincoace de munți, așezând aci coloniști, întemeind orașe ca Bacăul și Sascutul și întreprinzând sub îndemnul stăruitor al Papii, o vie propagandă de prozelitism catolic în mijlocul populațiilor de aci și în deosebi printre Cumani.

Principalele căi de penetrație, prin care regii unguri își exercitau influența asupra Moldovei, erau

Planul Cetății Neamțului făcut de Romstorfer

Pe la 1057 Moldova de Jos era ocupată de Cumani, cari au stăpânit aceste pământuri, vreme de aproape 200 de ani. În acest timp Ungurii, cuprinzând Ardealul, treptat-treptat, și-au întins

¹⁾ Bela al IV-lea prin diploma din 1247, prin care-i așează pe Ioaniți pe granița de Răsărit a Ungariei, dându-le în seamă întregul ținut al Cumaniei, le spune « să-și dea grijă și silință ca să populeze zisele ținuturi... dar să nu primească spre a popula aceste ținuturi pe țărani din Regat de orice condiție și națiune, fără învoire specială ».

Valea Trotușului, spre Cumania; iar la Nord, valea Bistricioarei spre pasul Tulgheș și Valea Moldovei, prin Câmpulung.

Pe drumul de jos înrâurirea străină a avut un caracter curat unghuresc, dovadă toponimia regiunii: Bacău, Tazlău, Sascut, etc.; pe când pe celelalte două din spre Nord, s'au strecurat puternice grupe de Sași, element germanic, cu cari Regii Unguri, începând chiar de pe la 1000 și ceva, au început să colonizeze Ungaria spre a întemeia târguri și a organiza comerțul.

Veniți în Moldova, înainte de 1200, au început a întemeia pe cele două vechi artere de comunicație cu Ardealul, un șir întreg de târguri. Astfel cu mult drept se spune că « negoțul prin « Ținuturile Tătăraști », care de pe la 1360 se chemau « Țara Moldovei », este simțitor mai vechiu decât întemeierea și consolidarea acestei noi forme politice pentru Români »¹⁾. Vechile târguri săsești Baia și Siretul au și fost cele dintâi reședințe domnești între 1370 și 1380²⁾.

Colonizarea cu Sași n'a fost suficientă pentru întărirea granițelor Ungariei din spre Răsărit și încă mai puțin pentru stăpânirea pământurilor de dincoace de Carpați. Pentru acest cuvânt Regele Ungur, Andrei al II-lea a adus în 1211 alt rând de Germani, pe cavalerii Teutoni cu scopul îndoit de a stăpâni cu armele noile ținuturi și de a converti la catolicism populația care le locuia.

Cavalerii Teutoni, ostași, misionari catolici și negustori sunt așezați în Țara Bârsei, având să lucreze de aci asupra « ținutului care merge până la hotarele Brodnicilor », ținut pe care Regele li-l dăruiește. Ce anume ținuturi stăpâneau Brodnicii — cari se crede că erau Români — și până unde se întindea Cumania spre Nord, nu se poate încă preciza; informațiile în privința aceasta sunt foarte vagi.

Dintr'o scrisoare a Papei Honoriu, dela 1225, adresată Regelui Andrei, se vede că Teutonii construiseră între altele, o cetate foarte tare, dincolo de munții zăpezilor, în Cumania.

Prin Cumania se poate înțelege nu numai partea de Răsărit a Munteniei și Moldovei, dar chiar tot pământul pe care-l locuiau și Românii dincoace de Carpați. Dovadă despre aceasta e faptul că Papa stăruiește pe lângă acelaș rege, Andrei al II-lea, să se intereseze de Vlahii din Cumania, cari erau schismatici, adică de rit grec. Comăneștii din ținutul Bacăului și vechii stăpâni de pământ (1400) în câmpul lui Dragoș, din județul Neamț, cu numele de Borcea, sunt o dovadă de întinderea Cumanilor și către Moldova de Sus, unde întâmpinăm și astăzi vechi numiri ca Dealul și Pârâul Comanului, pe lângă Tazlău.

Dar când vin Cavalerii Teutoni spre a asigura stăpânirea regiilor Unguri asupra pământului Moldovei, populația săsească era mai din vechi așezată în mai multe târguri, pe cele două drumuri din Nordul țării. Nu se putea ca Teutonii, bine înarmați, să nu fi ocrotit și populația săsească, de acelaș neam cu ei.

Orașele Bistrița și Rodna aveau tot interesul ca drumul de legătură cu Neamțul, pe care ele îl întemeiaseră odată cu Siretul, Baia și celelalte, să fie apărat și întărit³⁾. Această grijă a celor două

mari centre comerciale de sub Coroana Ungurească, a dus de sigur la ridicarea zidurilor Cetății dela Neamț, menită să străjuească o atât de importantă cale comercială¹⁾. De altfel, îndată după așezarea țării și organizarea ei sub primii voievozi, vedem că, la Neamț, apare și o *vamă*, pentru mărfurile care se schimbau pe acest drum. În deosebi Neamțul a fost vestit pentru comerțul cu vite.

Aceeaș trebuință a fost slujită și de Cetatea Sucevii pentru calea comercială ce ducea prin Câmpulung și Suhard, spre aceleași mari târguri.

Cavalerii Teutoni, dar, în răstimpul dela 1211 până la 1225, cât au stat de pază în pasurile Carpaților răsăriteni, este foarte probabil să fi pus începutul Cetății Neamțului cu ajutorul bănesc al negustorilor Sași, așezați în această regiune și din porunca, poate, a însuși Regelui ungar, suveranul acestor locuri.

Cetatea, o așa de însemnată lucrare pentru timpurile acelea, cu ziduri groase de 4 metri, de o înălțime și lungime uriașă, cerea în construcția ei, nu numai cunoștințe tehnice serioase, dar tot atât de importante mijloace materiale. Blocurile mari de piatră bună pentru cioplit, au trebuit aduse dela mari depărtări. Aceste mijloace erau mai presus și de puterile coloniilor săsești de aci, ca și de cele ale primilor voievozi, până la Ștefan cel Mare, Domn, care în adevăr se dovedește, după cum vom vedea, că s'a îngrijit de cetăți și le-a întărit.

Cetatea cea foarte tare de peste munții zăpezilor, de care vorbește scrisoarea Papei Honoriu, nu poate fi alta decât Neamțul, zidită de Teutoni, cari au fost chemați de Regele ungar cu îndatorirea precisă de a apăra granițele răsăritene ale regatului și de a ridica cetăți. Cu 20 de ani mai târziu, Ungurii aduc pe călugării Ioaniți cu aceleași privilegii și îndatoriri și-i așează pe granița de Est a regatului.

De altfel, Neamțul se vede că făcea parte din o serie întreagă de puncte întărite pe drumul ce ducea în Ardeal, prin Tulgheș. Toponimia ne adeverește acest lucru: astfel, de-a-lungul lui, găsim mai multe localități care poartă numele semnificativ de « Cetățuia », de obicei vârfuri de deal, în apropierea drumului. *Cetățuia Altanul* pe fundul Audiei, *Cetățuia* dela Gura Hangului și *Cetățica* din Răpciune. Altanul este chiar pe un vârf înalt de munte, de unde se vede la mari depărtări și spre Cetatea Neamțului și spre Hangu-Prisăceni. Insuși numele satului Audia, dela poalele Altanului, pare a ne vorbi de străji și de semnalizări în vreme de războaie, cum e și numele muntelui Știrghine (știri de bine) de lângă Tazlău, unde iar era « strajă » și vamă.

Pe tot drumul acesta, dela Neamț la Hangu, multe locuri, dealuri și pârae, poartă și astăzi

¹⁾ N. Iorga: *Istoria Comerțului*, vol. I, pag. 75.

²⁾ N. Iorga: *ibidem*, vol. I, pag. 77.

³⁾ N. Iorga: *ibidem*, vol. I, pag. 78.

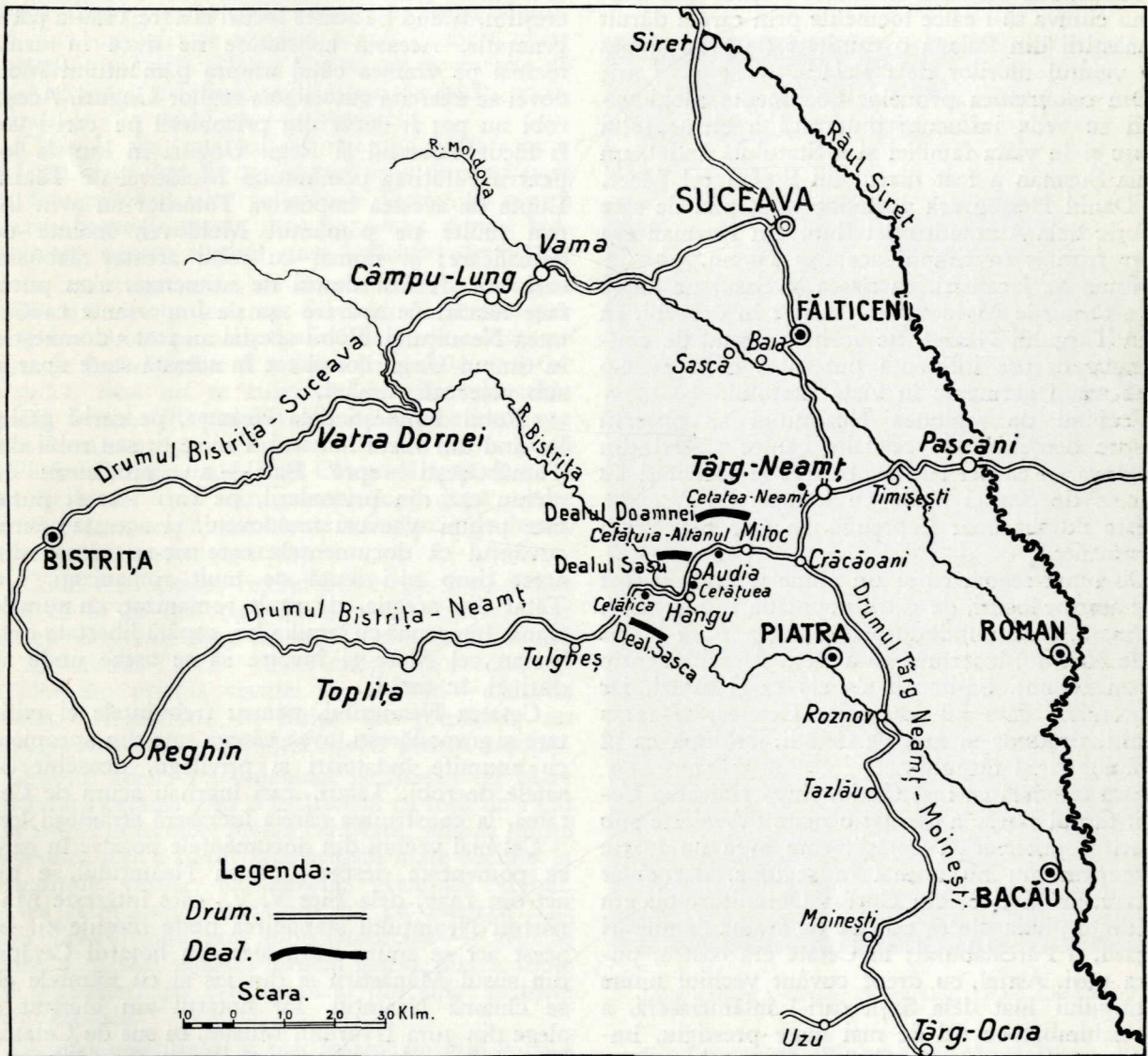
¹⁾ General R. Rosetti, *ibidem*, pag. 7.

numele de Sasu și Sasca, ceea ce înseamnă că aceste văi care fac — după cum se poate vedea pe orice hartă — cel mai scurt drum între Ardeal și regiunea Neamțului, au fost o arteră de infiltrație a elementului sășesc spre Moldova, spre cunoscutele căi comerciale ce duceau către Nistru și Cetatea-Albă.

din 1241, care a dat regatului o lovitură încât numai cu greu și după mult timp s'a mai putut reface. Totuși, Regii unguri n'au renunțat încă multe vreme la dreptul de suzeranitate pe care credeau că trebuie să-l aibă asupra țării Moldovei.

După ce Tătarii s'au retras în stepă și s'au așezat definitiv acolo, populația ce mai rămăsese în Moldova,

Drumuri și locuri vechi în jurul Cetății Neamțului

Cavalerii Teutoni, râvnind să păstreze pentru ei locurile acestea așa de bogate, Regele ungar a fost nevoit să-i alunge.

Stăpânirea Regilor unguri pe plaiurile răsăritene ale Carpaților Moldovei se organizase destul de puternic, atât din punct de vedere politic și militar, cât și din cel religios — catolic, și de sigur că acest pământ ar fi fost alăturat definitiv Ungariei dacă n'ar fi intervenit năprasnica năvălire a Tătariilor

a început să iasă iarăși — ca și după celelalte puhoae barbare — din munții și pădurile unde se acioase și a prins să-și înfiripeze din nou viața, întemeindu-se târguri și sate noi în « Siliști » și în locuri pustii.

Orașele săsești din Transilvania, la rândul lor, au început și ele să-și refacă și să-și întărească vechile colonii din nordul Moldovei, care apar, îndată după descălicare, ca târguri înfloritoare, având mai toate și cetăți prin apropiere.

Din cele dintâi documente moldovenești se constată că mai toate târgurile țării de sus erau locuite de o populație numeroasă de Sași și că mai totdeauna Șoltuzul și Pârgarii târgului erau din acelaș neam străin. Dintr'un document dela 1404 se vede că pârgarul târgului Suceava era un Sas, numit Ulrich¹⁾; dintr'un alt document din 1453 se vede că Alexandru cel Bun hotărăște Sașilor din Baia să nu cumva să-i calce tocmelile prin care a dăruit Mănăstirii din Poiana o cantitate de grâu și orz din venitul morilor dela Baia²⁾.

Din onomastica primelor documente moldovenești se vede influența puternică a elementului săsesc și în viața familiei și a Statului. Astfel, un Isaiia Șuşman a fost diacul lui Ștefan cel Mare, un Daniil Hertog era protopop și stăpân de sate cu uric dela Alexandru cel Bun. Un Herman era boier fruntaș în timpul aceluiaș Domn.

Nume de localități, ca Sasca și Sasul pe lângă toate târgurile Moldovei de Sus și în deosebi, în jurul Târgului Neamț, ne vorbesc destul de convingător despre influența puternică ce a avut-o acest neam germanic în viața Statului.

Vorbind de regiunea Neamțului se observă — spre deosebire de celelalte centre săsești din Moldova, — că aci găsim alătura și localități cu numele de Sas și altele cu numele de Neamțu. Aceste numiri apar împreună, în cele mai vechi documente.

De bună seamă că și un nume și altul au fost date acestor locuri, de către populația românească, băștinașă, care numindu-le pe unele Sasu și pe altele Neamțu, înseamnă că a făcut deosebire între Sas și Neamț. Sașilor li s'a zis ca și astăzi, iar Teutonilor, care au întemeiat Cetatea, le-a zis Nemți, de unde și numele Cetății, iar după ea al pârâului și al târgului.

Fără îndoială că mai târziu, după ridicarea Cetății, târgul săsesc a căpătat o mare desvoltare sub ocrotirea puternică a Cetății, care avea un foarte mare prestigiu nu numai în regiune, dar chiar în țară. În Cetate era Curtea Domnitorului, era reședința unuia dintre cei mai de seamă demnitari ai țării, a Părcălabului; în Cetate era oastea, puterea țării. Astfel, cu drept cuvânt vechiul nume al târgului luat dela Sașii cari-l întemeiaseră, a fost schimbat cu cel de mai mare prestigiu, împrumutat după numele Cetății, Neamțul.

Un fapt deosebit de interesant pentru cunoașterea începuturilor acestei mari Cetăți, numită Neamțul, este și acela ce-l aflăm din vechile documente că atât în apropierea Cetății Suceava, cât și în apropierea Neamțului se găsește încă de prin secolul al XIV-lea sate întregi de «robi domnești», în marea lor majoritate, Tătari.

Documentele din vremea lui Alexandru cel Bun

ni-i arată pe acești «Tătari domnești» așezați de multă vreme în satele lor și romanizați. Unul din aceste sate tătărăști era și Timișeștii, nu departe de Cetate. Tătarii aceștia pe cari Domnul îi numea în documente «Tătarii noștri dela Neamț», încă de pe la 1420—1460 poartă nume neaoș românești ca: Palmeș, Toader, Toma, Filimon, Filip, Oană, ceea ce înseamnă că erau de mult romanizați și creștini, trăind pe aceste locuri la a treia sau a patra generație. Această constatare ne duce în urmă tocmai pe vremea când asupra pământului Moldovei se exercita autoritatea regilor Unguri. Acești robi nu pot fi decât din prizonierii pe cari-i vor fi făcut Teutonii și Regii Unguri în luptele lor pentru curățirea pământului Moldovei de Tătari. Lupte de acestea împotriva Tătarilor au avut loc mai multe pe pământul Moldovei, înainte de descălicare; și numai cu robii acestor războaie, cari vor fi fost destul de numeroși, s'au putut face lucrări de apărare așa de importante ca Cetatea Neamțului. Robii aceștia au fost «domnești» în timpul Ungurilor și tot în această stare apar și sub voievozii români.

«Robii domnești dela Neamț», pe cari-i găsim locuind din vechi în satul Timișești, sau robii din Tămărtășești — spre Baia — nu proveneau în niciun caz din prizonierii, pe cari i-ar fi putut face primii voievozi moldoveni, și aceasta pentru cuvântul că documentele care ne-au rămas din acest timp ni-i arată de mult romanizați. Un Tătar din aceștia, de mult romanizat, cu numele Oana, împreună cu familia lui, capătă libertate dela Ștefan cel Mare și învoire să se așeze unde ar dori el, în țară¹⁾.

Cetatea Neamțului, pentru trebuințele ei militare și gospodărești, avea câteva sate din apropiere cu anumite îndatoriri și privilegii, deosebit de satele de robi, Tătari, cari îngrijau acum de Cetatea, la construirea căreia lucraseră strămoșii lor.

Cel mai vechiu din documentele noastre în care se pomenește despre Cetatea Neamțului, e un act din 1437, dela Ilieș V. V., care întărește Mănăstirii Neamțului stăpânirea peste moșiile ei. În acest act se spune «am ales din hotarul Cetății, din susul Mănăstirii și din jos și cu muntele ce se chiamă Neamțul. Iar hotarul am început a alege din gura Isvorului Mustei, în sus de Cetatea Neamțului, până în drumul Neamțului»²⁾.

În alt document din 1443 se vorbește că un oarecare Andrica dela Neamț a vândut călugărului Sava o vie «care este mai sus de Cetatea Neamțului»³⁾.

La 1395, prin urmare numai la vreo 35 de ani

¹⁾ I. Bogdan: *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, pag. 140.

²⁾ M. Costăchescu: *Documentele moldovenești*, vol. I, pag. 512.

³⁾ M. Costăchescu: *ibidem*, vol. II, pag. 186.

¹⁾ M. Costăchescu: *Documentele moldovenești*, vol. II, pag. 627.

²⁾ M. Costăchescu: *ibidem*, vol. II, pag. 447.

după descălicare, regele Sigismund vroind să readucă Moldova sub autoritatea Coroanei Ungare, intră cu oaste în țară și trecând pe lângă Cetatea Neamțului pe care n'o poate lua, apucă în sus, spre Hârlău¹⁾. Vremea descălicatului găsește Cetatea dela Neamț, cum ne spune și Miron Costin, numai cu un singur rând de ziduri; în forma aceasta Cetatea va fi fost doar reparată de cei dintâi dintre voievozi și în deosebi de Petru Mușat, pe care unii dintre istoricii noștri îl socot chiar întemeietorul ei²⁾. Miron Costin ne povestește că și Alexandru cel Bun ar fi ctitor de cetăți, ridicându-le din ruină pe cele vechi³⁾.

Chiar și așa, cetățuia era de ajuns de tare spre a fi un sigur depozit de mărfuri și un bun adăpost în fața prădăciunilor pe care le făceau pe aceste locuri hoardele tătare care nu aveau armele trebuitoare pentru asediul unei întărituri de piatră.

În fața unor astfel de dușmani oferea adăpost chiar și o cetate de lemn. Și cetăți de acestea par a fi fost multe pe aici, dovadă dese localități pe care le întâmpinăm și astăzi cu numele de «cetățuia», deși nu se cunoaște, în pământ, nicio urmă de zid. Chiar și în vechime, după cum reiese din documente, erau nume de locuri, ca de pildă «Pârâul Cetăților» de lângă Câmpulung⁴⁾. Această localitate la 1411 mai păstra doar după nume amintirea unora dintre aceste «Cetățui» de lemn, care au ars sau au putrezit.

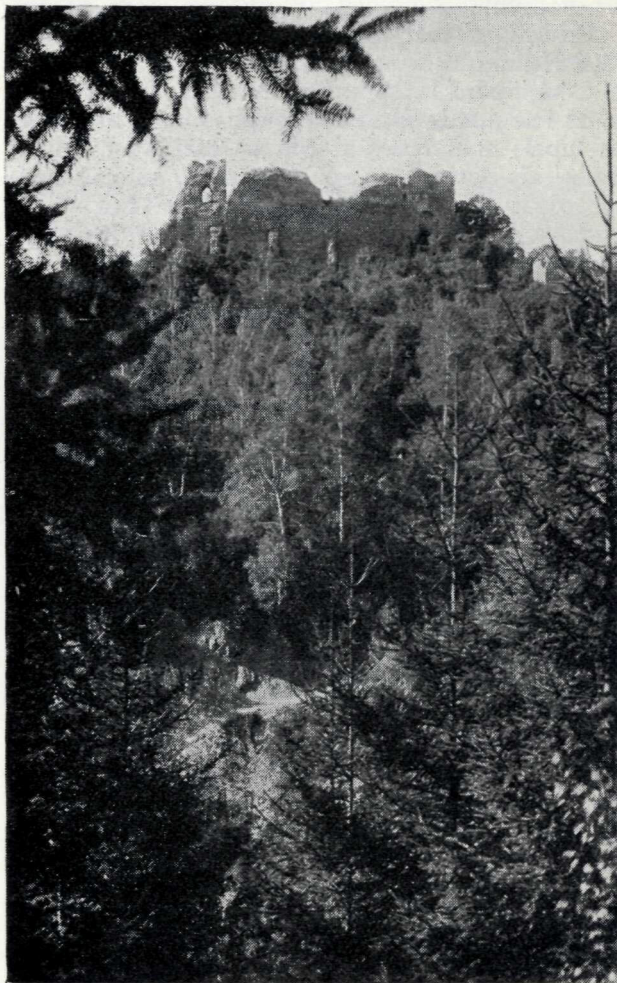
Când însă asupra tinerei țări încep să se ridice din ce în ce mai cutezători, norii negri ai unor puteri dușmane bine înarmate, cum erau Polonia și în deosebi Turcii — mari meșteri în asediul cetăților din pricina vesteii lor artilerii — zidurile Cetății Neamțului, în forma lor primitivă, nu mai puteau oferi o garanție sigură pentru asediați.

Faptul acesta l-a îndemnat pe Ștefan cel Mare să refacă cetatea și să o întărească cu încă un rând de ziduri puternice. Ștefan cel Mare, singur, dintre voievozii țării a putut face această mare lucrare în condițiile cerute de nevoile grele ale vremii. Avea și meșteri — legăturile lui cu meșterii Sași din Transilvania sunt bine cunoscute —, avea și bani și destui oameni pentru lucru dintre miile de prizonieri, pe care i-a făcut din chiar primele lui războaie.

Printre cele dintâi și mai însemnate griji ce le-a avut Ștefan cel Mare după urcarea sa în Scaun a fost organizarea țării în vederea luptelor ce erau să urmeze, în primul loc cu vecinii săi.

Trebuia neapărat să întărească străjile și cetățile dând fiecărei cetăți și târgurilor unde Domnul își

avea «Curte», un număr de sate, care formau «Ocolul» și venitul Curții, așezând în apropierea fiecăruia câte un corp de oaste țărănească, «vânători», pe cari de altfel îi întâmpinăm și în documentele mai vechi. Și astăzi, sate din jurul cetății și din apropierea Târgului Piatra, mai poartă numele străvechiu de «Vânătorii Neamțului» sau «Vânătorii Pietrii». Într'un act din 1453, Domnul

Altă vedere a Cetății Neamțului. (Foto Chevallier)

vorbind de satul Vânători de lângă Piatra îl numește «Vânătorii Noștri», dovadă că organizarea apărării și a târgurilor erau un fapt mai vechiu.

Locuitorii țării erau obligați ca, pe lângă bir și diferite lucrări în natură, să lucreze și la repararea cetăților. Într'un document din 1475, Domnul dă unor sate diferite scutiri spunând: «Să nu ne plătească nouă nici bir, nici posadă, nici podvodă, nici iliș, nici la cetate să nu lucreze». Pentru ca locuitorii să fie scoși la repararea cetăților, Domnul avea anume slujbași numiți «pererubți», iar pentru încasarea sumelor din care se întrețineau cetățile

¹⁾ C. C. Giurescu: *Cursul de istoria Românilor*, ținut la Universitate, 1929—1930, pag. 84.

²⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor pentru clasa 8-a*, pag. 64.

³⁾ *Letopisește*, Tom. III, pag. 519.

⁴⁾ M. Costăchescu: *ibidem*, vol. I, pag. 82.

era altă categorie de slujbași numiți « posadnici »¹⁾.

Cetatea Neamțului refăcută radical de Ștefan cel Mare, cu al doilea rând de ziduri puternice, cu șanț adânc împrejur, Domnul o pune sub conducerea celor mai vestiți dintre căpitani săi de oaste. Guvernatorul unei cetăți se numea pârcălab și pârcălabul de Neamț era totdeauna unul dintre fruntașii divanului domnesc, era mâna dreaptă a Voievodului.

Printre cei mai cunoscuți dintre pârcălabii Cetății Neamțului sunt: bătrânul Arbore, comandant al Cetății până la asediul ei de către Turci (1476) când i se pierde și numele, probabil că va fi murit în luptă; apoi Ratesș și Micotă cari apar printre boierii de divan timp mai bine de 10 ani ca pârcălabi de Neamț. Peste mormântul lui Micotă, în Mănăstirea Neamțului, Ștefan cel Mare a și pus o frumoasă lespede de pomenire.

După Isaia, Albu, Dragoș și Mânăilă, la 1496 apare în documente ca pârcălab de Neamț, cunoscutul mare boier și cel mai apropiat sfetnic al lui Ștefan cel Mare, Duma al Vlaicului, văr cu Voievodul.

Pârcălabul, ca guvernator militar al cetății, avea o foarte mare autoritate, nu dădea socoteală de faptele lui decât Domnului și avea însărcinarea de a apăra Cetatea și de a administra întregul ținut. Adesea găsim că apar câte doi pârcălabi, în același timp, la Neamț, de sigur cu atribuții deosebite.

Astfel organizate cetățile Moldovei aveau să dea curând un foarte greu examen. Insuși puternicul Sultan Mohamed, cuceritorul Constantinopolului, intră în Moldova cu o oaste de peste 150.000 de oameni și la Răsboeni, Ștefan Vodă pierde lupta fără ca dușmanul să fi isbutit totuș a-l îngenunchia. Cetățile țării și o bună parte din oastea eroului erau încă în picioare, fapt care i-a silit pe Turci ca după bătălia dela Răsboeni să se urce în sus spre Suceava cu gândul de a pune piciorul în însăși inima țării. Cetatea a rezistat cu îndârjire sub viteaza conducere a lui Șendrea Pârcălabul și n'a putut fi luată.

Isprăvind Turcii proviziile, iar țara fiind puștiită de Moldoveni peste tot pe unde aveau să treacă păgânii, au încercat să înfrângă Cetatea Neamțului, care era sub conducerea altuia din marii căpitani ai lui Ștefan Vodă, bătrânul și viteazul pârcălab Arbore. « Făcând încercare să cuprindă cetatea amintită — scrie Angiolelo, cronicarul Sultanului — s'au așezat șapte tunuri mari (bombarde) și în decurs de opt zile s'a făcut încercarea de a o lua, dar două din acele tunuri mari s'au spart; iar cei ce se aflau în cetate nici n'au voit să stea de vorbă cu noi și toți se apărau cu tunurile și nu le păsa de noi »²⁾.

Îată cum ne povestesc și cronicarii noștri despre asediul cetății: « Eară Împăratul Turcesc au venit cu toată puterea lui la Cetatea Neamțului, și au suit puștele deasupra unui munte despre Moldova, și au început a bate Cetatea Neamțului foarte tare. Eară pe acea vreme era un Neamț închis în Cetate; și văzând că bat Cetatea au zis păzitorilor să spue mumei lui Ștefan Vodă să-l sloboază dela închisoare și temniță pe dânsul, că el va mântui Cetatea de acel rău. Deci slobozindu-l pe acel Neamț dela închisoare, s'au și apucat acel Neamț de au îndreptat puștele din Cetate asupra Turcilor unde stau acolo în munte, de avea nevoie cetatea, și au și lovit în gura unei puște turcești de au sfărâmat-o; și au început a bate în corturile Turcilor, cât și boldul dela cortul Împăratului l-au sfărâmat »¹⁾.

Greșit se spune însă că mama lui Ștefan cel Mare era în Cetatea Neamțului la 1476, deoarece print'r un document din 1466 (I. Bogdan, « Doc. lui Șt. c. M. » Vol. I pag. 105) Ștefan cel Mare confirmă mănăstirii Probota niște vechi privilegii « pentru mântuirea sufletului strămoșilor și a părinților săi și a mamei sale Maria ». Maria Doamna, deci, sau Oltea, cum i s'a mai zis, era la 1476 moartă cu zece ani în urmă.

Această nouă neisbândă, cum și lipsurile mari de care suferea armata a adus descurajarea în rândurile Turcilor, ceea ce-l hotări pe Sultan să părăsească țara Moldovei, ducând cu sine și pe prentendentul pe care n'a isbutit să-l pună pe tronul lui Ștefan.

Tăria Cetății o făceau în mare măsură zidurile ei care ajungeau până la o grosime de patru metri, deosebit de aceea că și materialul din care erau construite, prin calitatea și rezistența lui, dădea Cetății o putere, a cărei faimă nu s'a desmințit niciodată, când și apărătorii o slujiau cu inimă. Însăși poziția ei, pe înălțimea unui deal de care nu te puteai apropia, o făcea să fie greu de atacat, dar foarte ușor de apărat.

Mai presus de toate însă, ceea ce a făcut ca puterea Cetății să fie de nebiruit, era sufletul garnizoanei și al comandanților ei, cât timp în fruntea țării era un Voievod destoinic și iubit.

Faima Cetății dela Neamț se dusese peste tot în țară, din pricina puterii ei și a adăpostului sigur ce-l putea oferi — la vreme de grea cumpănă — celor ce aveau nevoie. Cu drept cuvânt deci, cronicarul I. Neculce ne spune că aci veneau în vremuri de bejenie oamenii cu tot felul de bogății²⁾.

În timpul lui Rareș, Cetatea Neamțului se vede că avea nevoie de îmbunătățiri spre a răspunde nădejdei ce-și punea într'însa războinicul Voievod pentru vremile de cumpănă pe care, firea sa neastâmpărată, le prevedea. Astfel, Cetății Neamțului i se fac în această vreme însemnate reparații,

¹⁾ M. Costăchescu, *ibidem*, vol. I, pag. 143.

²⁾ După I. Ursu: *Ștefan cel Mare*, pag. 144.

¹⁾ *Letopisețe*, Tom. II, pag. 180, Ion Neculce.

²⁾ *Letopisețe*, Tom. III, pag. 206.

deoarece vedem că Voevodul se adresează Sașilor din Bistrița, poftindu-i să-i trimită meșteri buni în zidărie pentru întocmirea Cetății ¹⁾).

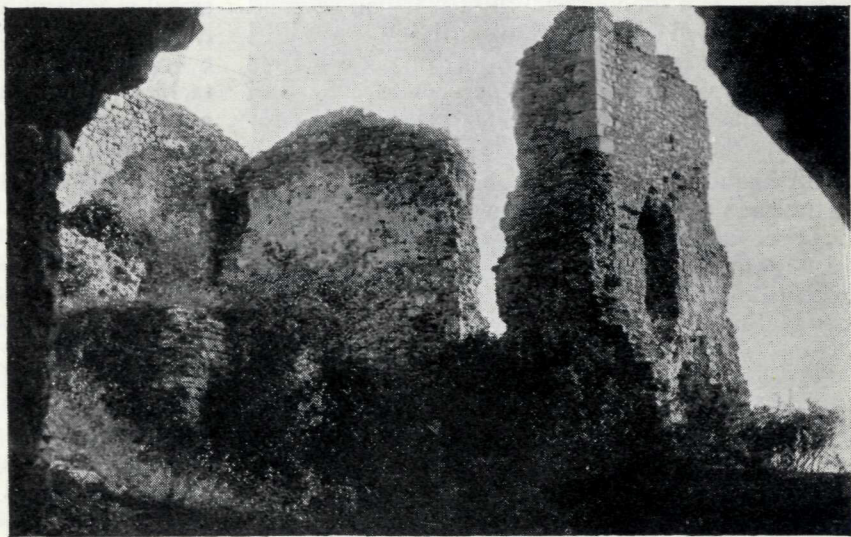
În adevăr că în scurtă vreme după aceasta, Cetatea a trebuit să înfrunte asediul vestitului Sultan, Soliman al doilea « Magnificul ». De astădată, după cum ne istorisește și Dimitrie Cantemir, Cetatea și-a deschis porțile, deși — poate acum — zidurile ei erau mai tari ca sub Ștefan cel Mare și apoi nici asediatorul nu era mai iscusit și mai puternic decât cuceritorul Constantinopolului, după cum nici virtuțile ostășești ale Moldovenilor nu scăzuseră întru nimic. Intervenise totuși, acum, o mare scădere; nu mai era în fruntea țării capul cumpănit și hotărît de mai înainte, nu mai era Ștefan, care-și răsplătea vitejii împărătește și care se făcuse așa de iubit de țară. Și Rareș era viteaz și hotărît, nu s'a făcut însă iubit nici de țară și nici de sfetnicii lui. « Caracterul său — ne povestește cu puțin venin în aprecieri, un cronicar al timpului — era de o extremă mobilitate și nimic nu-i lipsea mai mult decât apucăturile cinstite. Cugetul său se schimba neconținut: unul când ședea și altul când se scula în picioare. Totdeauna cu două gânduri și pieziș în toate lucrurile, până chiar cu prietenii săi. De atâtea ori frânsese sfințenia credinții, încât nimeni, fie din vecini, fie dintre aliați, nu mai puneau niciun temei pe jurămintele sale, și atunci se fereau mai tare, când dânsul mai strașnic se jura » ²⁾).

Cetatea Neamțului nu mai opunea acum, lui Soliman Magnificul decât piatra rece a zidurilor; ori cu câtă iscusință erau ele întocmite, lipsea însă lucrul cel mai de seamă, lipsea devotamentul pârălabului și căldura « vânătorilor », lipsea însuflețirea aceea sfântă care — în fața dușmanului — închea țară și Domn într'una, ca pe vremea lui Ștefan cel Mare. Singură vitejia lui Rareș n'a fost de ajuns.

De acum încolo, biruita Cetate, urmând istoria țării însăși, începe să decadă atât prin slăbiciunea apărătorilor, cât și prin treptata ruinare a zidurilor și gospodăriei ei.

Nu mai târziu decât după 10—15 ani, Cetatea aceasta ca și celelalte care făcuse odinioară fala Moldovei, erau socotite de prisos de către însuși

Domnitorul, care punea acum orgoliul de a fi Domn, mai presus de existența țării. « Alexandru Vodă (Lăpușneanu) — ne spune Cronicarul — vrând să intre în voia Turcilor precum se făgăduise înaintea Sultanului, că va risipi cetățile din țara Moldovei, numai să-i dea domnia; pentrucă înțelegând împărăția atâtea amestecături ce se făceau în țară, au socotit ca să slăbească țara din temelie, să nu se afle apărători; și a poruncit, cine va risipi cetățile din Moldova, aceluia îi va da domnia. Deci Alexandru Vodă, făcând pe cuvântul împăratului, a umplut cetățile de lemne și le-a aprins de au ars și s'au risipit. Numai Hotinul l-au lăsat să fie de apărare din spre țara Leșească.

Ruine

Foto Chevallier

Pentru acest lucru cunoaștem că niciun bine n'au făcut țării, că vasul cel fără de fund, măcar câtă apă a-i turna într'însul, nu-l mai poți umplea. Așa și Turcul, de ce-i dai mai mult, de aceea îți cere și-ți face mai multă nevoie, că el, darul, îl știe obiceiul » ¹⁾).

Prin această stricare a cetăților, pe care a săvârșit-o Lăpușneanu, dându-le foc, nu putem înțelege dărâmarea tuturor zidurilor, ci numai distrugerea zidurilor din afară, a caselor din incintă și a gospodăriei. Arzând acoperișurile, ușile și tot lemnul care intra pe atunci în alcătuirea unei locuințe, însemna că cetatea nu mai putea oferi la nevoie adăpostul sigur de altădată în fața unui dușman puternic.

Îndată ce împrejurările au îngăduit, cetățile au fost din nou reparate și încă în așa fel că, de pildă, Suceava poate rezista cu îndârjire împotriva unui atac pe care-l întreprinse Gheorghe Ștefan împo-

¹⁾ A. D. Xenopol, *ibidem*, vol. IV, pag. 229.

²⁾ A. D. Xenopol, Tom. IV, pag. 247. Citat după Anton Verancius.

¹⁾ *Letopisește*, Tom. I, pag. 221 « pentru risipirea cetăților Moldovii ».

triva acestei cetăți spre a pune mâna pe familia lui Vasile Lupu și pe averile ei.

În timpul lui Vasile Lupu, Cetatea Neamțului mai putea da încă un sigur adăpost. Acest fapt se dovedește din aceea că Vasile Vodă în această Cetate își ascunsese averile, pe care — atunci când Domnul a fost nevoit să părăsească țara în fugă — i le-a ridicat de aci un nepot al său, transportându-le peste Nistru, cu un puternic convoiu. Cu multă dreptate deci spune cronicarul că în Cetatea Neamțului « era inima avuției lui Vasile Vodă »¹⁾.

Încă dela întemeierea Cetății, trebuie să fi fost înălțuntru și o bisericuță pentru nevoile sufletești ale apărătorilor. Vasile Lupu construiește în Cetatea Neamțului o nouă biserică, de sigur pe locul celei vechi, și o închină Sfântului Neculai, așezând călugări acolo și dându-i Mănăstirii multe venituri din care să se întrețină. Astfel, într'un act din 1652 « Vasile Lupu poruncește să se scutească de dări satele mănăstirii sale din Cetatea Neamțului: Măneștii și Oglindeștii și Slobozia de sub Cetate »²⁾.

Într'un act din 1665, Dabija Vodă pune Mănăstirea din Cetate sub ascultarea Mănăstirii Săcu... « precum este scris și în așezămintele ce le avea dela Eremia Moghilă V. V. și dela Titorul ei, răposatul Vasile V. V., pe care el însuși a zidit-o această Sfântă Mănăstire din Cetatea Neamțului și însuși Vasile Vodă a dat această Sfântă Mănăstire zidită ca să fie sub ascultarea Sfintei Mănăstiri Săcul »³⁾. Icoane frumos zugrăvite și strane din biserica Cetății se mai găesc și astăzi, risipite pe la bisericile din satele apropiate.

După ce Turcii au fost bătuți la Hotin (1673) de către Poloni, parte din oastea polonă a împânzit țara, cuibărându-se o seamă și în Cetatea Neamțului, de unde se dedau la jafuri și prădăciuni.

« Numai ce au lăsat Polonii în Cetatea Neamțului și în Suceava o seamă de Nemți, care s'a întâmplat de au șezut acei Nemți mai bine de un an. Și erau acele cetăți pline de odoară și de haine a toată țara, boerești și negustorești, după cum este obiceiul la vreme de răskoale, de-și pun oamenii cine ce are mai bun prin cetăți și prin Mănăstiri »⁴⁾.

Cetatea Neamțului, cu toate stricăciunile ce le suferise în decursul vremii, fie prin luptele ce le-a înfruntat, fie prin neîngrijirea în care era lăsată, totuș mai forma și în această vreme un puternic adăpost și apărare pentru cei ce isbuteau să se așeze într'însa.

Astfel, numai cu mare greutate Dumitrașcu Cantacuzino Vodă a putut să scoată din Neamț,

ceata de Leși ce se încuibaseră acolo chiar în timpul său.

Aceasta l-a determinat pe Domn ca, îndată ce au fost scoși Leșii de acolo, să ia măsuri pentru dărâmarea ei, spre a nu se mai lăsa în Cetate alte bande de jefuitori.

Cum s'a așezat pe tron Dumitrașcu Vodă a și scris la Turci de i-a trimis oaste, « care punând sub ziduri iarbă de sinețe le-a aruncat din temelie ».

Iată cum ne povestește cronicarul Ion Neculce despre această ispravă urită a unui Domn al țării: « Scris-au atunci vezirul la Dumitrașcu Vodă, eșind Nemții din cetățile țării Moldovei, să trimiță să le strice toate, ca altădată să nu mai vie oști să intre într'însele. Așa se vorovește, că mai mult sfatul și îndemnătura lui Dumitrașcu Vodă au fost, decât voia Vizirului.

« Trimis'au (1675) Dumitrașcu Vodă pe Panaitachi Ușerul Morona cu un agă Turc ca să strice cetățile, și cu alți boeri. Și atunci eșind Nemții din Suceava, a intrat acel Panaitachi și cu acel Agă, tălmăciu fiind Panaitache Agăi, și au spart săcriile și lăzile unora și altora, care au fost puse acolo, și multe lucruri scumpe și odoare au luat de s'au umplut de avere; iară mai pe urmă i-a rămas feciorul de murea de foame, al lui Panaitache.

« Deci, atunci au stricat Cetatea Sucevii și a Neamțului și Hotinului »¹⁾.

Totuș după 16 ani (1691), Craiul Poloniei, Ion Sobieschi, nu poate lua cetatea Neamțului decât după o luptă aprigă cu puținii plăieși cari o apărau, dovadă că Cetatea nu era cu totul ruinată.

Iată cum arată și Dimitrie Cantemir puterea și rolul pe care l-a avut această vestită Cetate în viața țării Moldovei²⁾: « Ținutul Neamțului se întinde o bucată bună între apele Moldova și Bistrița. Aci este Neamțul, cetate, pe un deal înalt lângă apa cu acest nume, care din fire este așa de tare încât poate să înfrunte cu mândrie orice atac ostil. Ea a fost împresurată de mai multe ori, dar luată numai de două ori, odată de Turci, sub imperiul lui Soliman (în timpul Domniei lui Petru Rareș) și odată în timpurile noastre, de Ion Sobieschi, regele Poloniei. Și nici atunci n'ar fi luat-o dacă puținii Moldoveni ce erau într'însa, după o împresurare de mai multe zile, n'ar fi fost siliți să se închine Polonilor.

Mai înainte era împrejurată cu două ziduri și avea numai o poartă, iar după aceea Turcii stricând zidul cel din afară, a rămas acum Moldovenilor numai cel din lăuntru.

Până a nu fi Moldova supusă Turcilor, la vreo întâmplare de războiu, Domnii își trimiteau copiii și vistieria acolo ca într'o cetate nebiruită. Încă și acum este pentru locuitori la orișice timp de răsmeriță un loc foarte sigur de scăpare. Pentru

¹⁾ Letopisețe, Tom. I, pag. 322.

²⁾ V. A. Ureche: *Biserica din Cetatea Neamțului și documente relative la Vasile Lupu și Doamna Ruxandra*, Analele Academiei Române, 1890, seria II, Tom. XI.

³⁾ V. A. Ureche: *ibidem*.

⁴⁾ Letopisețe, Tom. II, I. Neculce, pag. 206.

¹⁾ Letopisețe, Tom. II, pag. 209.

²⁾ *Descrierea Moldovei*, pag. 53.

aceea și Domnii mai înainte, au zidit într'însa case mari, care și acum se pot vedea, dar nu au purtarea de grijă ce i se cade ».

În adevăr, este cunoscută tragică împrejurare în care nefericita fiică a lui Vasile Vodă și-a căutat adăpost în Cetate. Domnița Ruxanda reîntorcându-se în țară, târziu după moartea bărbatului ei Hatmanul Timuș, stătea retrasă la una din moșiile ei din apropiere de Neamț, la Preutești.

Când Sobieschi intră în Moldova, Domnița cuprinsă de groază fugi la Neamț și se ascunse în Cetate, luându-și cu ea și o bună parte din avere, bani și odoră.

O ceată de Cazaci amestecați cu Leși, au isbit să pătrundă în Cetate prin trădarea unui boier, anume Crupenschi și după cum ne istorisește cronicarul « mai multe munci au muncit-o pentru avuție, iar pe urmă i-au tăiat capul cu toporul pe pragul Cetății. Spun că au găsit la dânsa 19.000 galbeni »¹⁾.

Câtă avere va fi avut ea ascunsă la Neamț, dacă 19.000 de galbeni, erau banii pe cari-i avea mai la îndemână?

Mai sunt bătrâni cari povestesc că până nu prea demult, în urmă, se mai vedeau pe unul din pereții cetății, acolo unde Domnița a fost chinuită și ucisă, mai multe pete de sânge în chipul unei palme de om. Se vede — spun oamenii — că în lupta ei cu ucigașii, se va fi sprijinit cu palmele de zid. Urma mâinilor însângerate a rămas de atunci pe peretele Cetății.

Pentru cea din urmă oară când Cetatea aceasta a mai jucat un rol în istoria țării, a fost în vremea lui Mihai Racoviță V. V., când s'au răsculat împotriva Domnului o seamă din boierii de frunte, ajutați de un general austriac care-și avea sediul în Brașov.

Catanele nemțești, chemate de boierul moldovean Stolnicul Vasile Ceaurul, și-au ales Cetatea Neamț ca centru de acțiune împotriva lui Racoviță. Conducătorul lor, căpitanul Ferent, a și făcut Cetății câteva reparații, desfăcând și vechea fântână, din lăuntru.

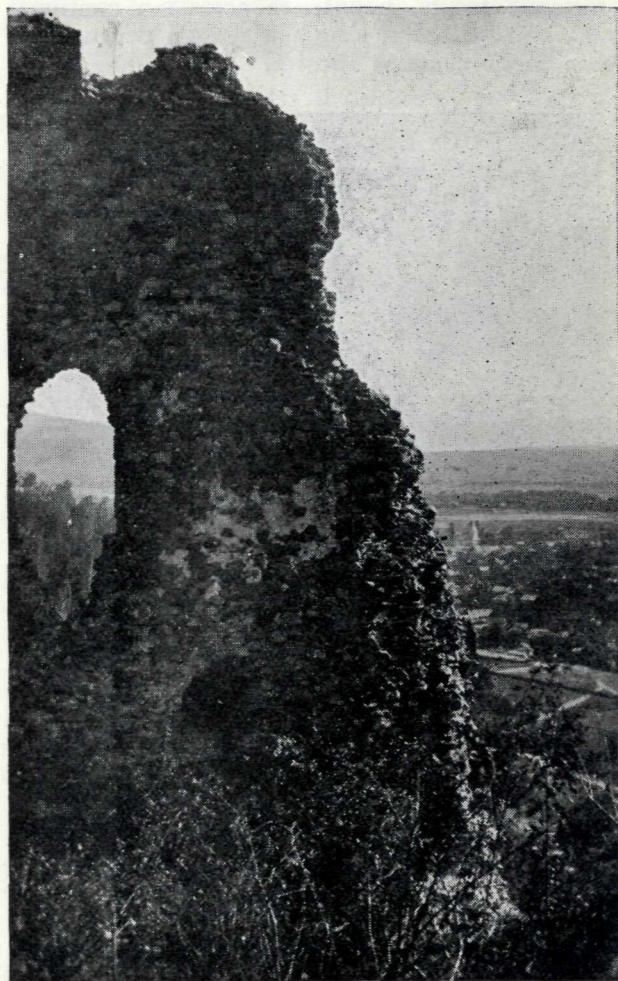
La 1716, Ferent este ucis lângă Iași, și catanele scoase din Cetate de către Racoviță Vodă cu ajutorul Tătarilor, cari au făcut în țară prădăciuni și robie cum nu s'a mai pomenit vreodată.

Din toată slava străveche a mândrei Cetăți moldovene nu ajunsese acum două sute de ani în urmă, decât adăpost pentru tâlhari. Cât timp țara avea în fruntea ei oameni mari și-a făcut și Cetatea datorită pentru țară cu prisosință, când însă au început să se perindeze la conducerea poporului oameni de jaf, ce putea să fie și Cetatea decât un cuib al ticăloșilor mai mărunți?

Cetatea a trăit aceeași istorie, pe care a trăit-o și țara; de altminterea totdeauna și pretutindeni,

instituțiile popoarelor au fost oglinda conducătorilor lor.

La 1733, Cetatea din care nu mai rămăsese decât scheletul, a fost vizitată de Grigore Ghica Vodă, care a fost și la Mănăstirea Neamț, unde s'a închinat cu o smerenie ce a impresionat adânc pe toată lumea care era de față.

Vedere în vale. (Foto Chevallier)

Domnitorul Mihail Sturza venind la Mănăstirea Neamțului, a cercetat și Cetatea; cu prilejul acestei vizite domnești s'a dres și drumul.

Lipsind cu totul cuvenita înțelegere și prețuire a lucrurilor bătrânești, a avut și Cetatea Neamțului aceeași soartă pe care au avut-o la noi aproape toate vechile monumente istorice. Nu numai că nu s'a mai gândit nimeni la restaurarea lor, dar s'au găsit mulți cari au avut cutezanța unor adevărate profanări, cum s'a întâmplat la Cetatea Neamțului. Multe case și beciuri din târgul apropiat sunt construite cu piatra luată din zidurile Cetății. Așa, se vor fi pierdut fără urmă, stâlpi

¹⁾ *Letopisețe*, Tomul II, pag. 36.

de uși frumos lucrați în piatră, chenare de ferestre împodobite și pietre cu inscripții, care vor fi pomenit cel puțin reparațiile mai însemnate, pe care Domnii cei vechi le-au făcut Cetății.

Poetul Alex. Chrisoverghi scrie pe la 1830 « Oda la ruinele Cetății Neamțului », prin care își arăta indignarea împotriva celor ce pângăreau aceste sfinte ruine, furând piatra de acolo. Cu toate protestele făcute, pângărirea aceasta a continuat până la 1896, când s'au luat măsuri pentru apărarea monumentelor istorice.

Cetatea Neamțului: Coperta Albumului moldovenesc al lui Bouquet, netipărit și păstrat în original la Academia Română, în Secția Stampelor (1840—1842)

Cetatea Neamțului este printre cele mai de seamă așezăminte unde, veacuri de-a rândul, s'a urzit istoria neamului nostru în ținuturile Moldovei, fiind pentru țară nu numai o puternică pârghie de apărare, dar și o mărire și o cinste a trecutului.

Gloria ei a apus de veacuri și după cum — de obicei — cele vechi se uită ușor, aceeaș soartă a trebuit să o aibă și această sfântă relicvă a strămoșilor; cu o deosebire însă, că vestita Cetate nu se lasă ușor înghițită de pustiul vremii, ci continuă cu îndârjire să stea în picioare înfruntând și aspri-

mea anilor ca și nepăsarea oamenilor; iar zidurile ei vor mai putea încă multă vreme să mustre în muțenia lor, slăbirea virtuților străbune.

Zidurile acestea, care vor fi necurmat pentru generațiile viitoare o vie chemare pe drumul virtuților strămoșești, ne vor grăi cu tâlc adânc despre rosturile mari ce le-au cândva în apărarea țării, ca și despre datoriile pe care urmașii le au de îndeplinit spre urmărirea aceleasă ținte. Privind cu pătrundere și simțire românească această ruină, vom înțelege că Cetatea a putut înfrunta cele mai vajnice atacuri nu numai prin tăria zidurilor ei, ci și prin virtuțile sufletești ale apărătorilor și cărmacilor țării de pe vremuri.

Cetatea Neamțului ar trebui să fie cel mai căutat loc de pelerinaj, în deosebi pentru tineretul nostru școlar. Un curs de istorie sau un ceas de educație națională acolo, vor fi pentru oricine momente care nu se uită o viață și pentru mulți, chiar puncte de hotărîtă orientare pe viitor.

Dacă Cetatea Neamțului nu se mai poate restaura, e o datorie totuș care ni se impune, aceea de a păstra și de a întreprinde săpături și temeinice studii asupra ei, iar pe de altă parte de a deschide un drum bun de trăsură până sus, la poartă.

Săpăturile ne pot aduce mari surprize, în tot cazul mai multă lumină în problema încă nesigură a originii, care e posibil să fie dusă cu mult înainte de Hristos¹⁾. Iar un drum bun ar face ca vizitarea Cetății să fie cu mult mai înlesnită ca astăzi, când nu oricine se poate cățăra pe o potecă greu de străbătut.

Nu cu mare cheltuială, drumul se poate îndrepta și ușor s'ar putea face și o plantație pe partea de deal, dela vale de Cetate, unde terenul este mâncat de ape și năruit, dând un aspect neplăcut de părăsire și nepăsare.

O plantație ar consolida și înfrumuseța locul, dând Cetății un cadru plăcut.

Cu mult înainte de războiu, Cetatea Sucevii a avut cinstea unor serioase cercetări din care au ieșit un interesant muzeu regional și o bună monografie²⁾.

Suceava are de multă vreme un drum bun care duce până în incinta Cetății, are un frumos parc, plantat de jur împrejur, încadrând cuviincios străbuna ctitorie, ba se găsea acolo și un om de pază care putea să dea măcar câteva lămuriri celor ce aveau nevoie de ele.

Nici pentru Neamț nu trebuie făcut mai puțin, dându-se în chipul acesta Școlii Românești și neamului nostru în genere una dintre cele mai vii și prețioase ilustrații pentru cunoașterea și adâncirea trecutului.

Piatra-Neamț

PREOT C. MĂTASĂ

¹⁾ C. A. Romstorfer: *Schloss Neamțu*, pag. 9.

²⁾ *Cetatea Suceava* de C. A. Romstorfer.